

Nr 465

Av herrar Hedlund och Ohlin, om en förbättrad miljövård.

(Lika lydande med motion nr 370 i Första kammaren)

Vår aktiva reformpolitik har under senare år förbättrat åtskilligt i samhället, även om mycket än återstår att göra. De tekniska och materiella framstegen har varit avsevärda. Man har emellertid börjat komma underfund med att det i det fortsatta reformarbetet inte är tillräckligt med tekniska och materiella framsteg. Samhällsbyggandet måste också i högre grad beakta miljöfaktorerna. Det finns annars risk för att önskvärdheten att åstadkomma största möjliga tekniska och ekonomiska resultat kommer att åstadkomma bestående skadeverkningar i miljön, såväl i natur- som kulturmiljön.

Många misstag har gjorts i det förgångna, och en viktig fråga är nu att en fortsatt ofrånkomlig exploatering av vår natur äger rum under hänsynstagande till att våra naturresurser icke förödas.

För att lösa alla dessa miljöfrågor på naturvårdsområdet behövs samverkan mellan vetenskapsmän, tekniker, näringsliv och myndigheter. Det nyligen inrättade forskningsinstitutet för vatten- och luftvård är ett för sådan samverkan praktiskt initiativ. Immissionssakkunniga har i dagarna lagt fram förslag om nya regler om ansvaret för och åtgärder mot vatten- och luftföroreningar, buller och andra miljöstörningar. Utredarna har efter grundlig analys av krav och förpliktelser kommit fram till att vi måste få en helhetssyn på hela föroreningskomplexet.

Det gäller emellertid också att få en helhetssyn på miljön i vidare mening och dess sociala och psykiska verkningar. Miljöbegreppet vidgas då till att omfatta icke bara den biologiska miljön, inskränkt till naturen och kulturlandskapet, utan också bebyggelselandskapet.

Människans anpassning till förändringen av dessa olika miljöer har icke skett utan uppoffringar. Hon har ofta fått betala ett dyrt pris, som icke sällan gått ut över hennes psykiska hälsa och harmoni.

De psykiska betingelser som den moderna livsmiljön erbjuder har hos många människor framkallat olika missanpassningstillstånd. Trenden pekar mot ökad stress och mänskliga tragedier, om vi icke kan komma åt de underliggande orsakerna i de negativa miljöbetingelserna, och konstruktivt motverka dem.

Insatser att ge tekniken och produktionen en mer människovärdig inrikt-

ning måste bygga på vidgad kunskap om miljöförändring och dess verkningar. Vetenskaplig forskning inom humanekologi, omgivningshygien och sociologi är viktiga i detta sammanhang.

Folkpartiet och centerpartiet har länge varit pådrivande när det gäller olika miljöfrågor. Vi har lagt fram förslag om arbetsmiljöns utformning, arbetsvården, socialpolitikens inriktning, bebyggelseplaneringen och naturvården, vilka har mötts positivt av riksdagen. Den bristande samordningen mellan de olika grenarna av miljöforskningen har påtalats. I motionerna har konstaterats att den tekniska utvecklingen i vårt samhälle — som under senare år lett till en kraftig materiell standardhöjning — har drivit fram en djupgående förändring av samhället. Denna omvandling har gått så snabbt att tillgodoseendet av rent mänskliga krav blivit eftersatt. Såväl planerings- som byggnadsforskningen har krävt ökade resurser så att forskningen kunnat intensifieras. Vi har krävt en bättre samordning av den splittrade forskningen och sagt att den bättre borde föras ut till alla personer som inom den offentliga och privata sektorn har inflytande på samhällsplanering och bostadsbyggande. Samhällsplanerarna — inte bara arkitekterna — behövde bättre kunskap i sådana ämnen som samhällskunskap, sociologi, psykologi och socialmedicin. Dessa ämnen borde ingå i kursplanerna för samhällsplanerare.

1966 års riksdag delade den grundsyn som dåvarande miljöpolitiska motion byggde på, och som ligger bakom även denna motion. Man uttalade, att frågorna om miljöns betydelse för människorna är brännande, och att mycket återstår att göra för att åstadkomma den anpassning mellan miljön och individerna som alla finner önskvärd. Det underströks starkt vikten av att miljöfrågorna ges stort utrymme i samhällsplaneringen på alla områden, och att ett intensivt forskningsarbete givetvis är en ofrånkomlig förutsättning för strävandena på dessa områden.

Vi lägger i denna motion fram förslag om hur denna målsättning skall kunna konkretiseras.

Miljöforskning

Ehuru olika miljöfrågor sålunda blivit föremål för riksdagens behandling under åren sedan början av 1950-talet är problematiken nu ännu mer aktuell och brännande än tidigare. Teknikens utveckling medför i ett allt mer stegrat tempo att samhället omformas. Betydelsefulla och permanenta förändringar av samhället och miljön kommer till stånd, särskilt i samband med den tilltagande urbaniseringen. Luft- och vattenföroreningarna liksom bullerproblemen måste allt mer uppmärksammas.

Dessa förändringar påverkar våra livsbetingelser på olika sätt. Det är ofta fråga om rent negativ inverkan på hälsan, fysiskt och psykiskt. Å andra sidan är den tekniska utvecklingen en förutsättning för den ökade materiella standard som vi eftersträvar.

Problemet är att vi vet så litet om i vilken utsträckning och på vad sätt förändringar i miljön påverkar oss. Man kan med stor exakthet mäta förändringar i den materiella levnadsstandard, men något mått för *miljöstandard* finns ännu inte.

Det har ofta i miljödebatten anförts att det krävs en ökad forskning beträffande miljöfrågorna. Detta är i och för sig riktigt. Redan nu pågår emellertid på skilda håll en hel del forskning inom olika miljösektorer.

Detta visas inte minst av den undersökning som gjorts inom kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet med stöd av medel ur Riksbankens jubileumsfond. Undersökningen avsåg en inventering av svensk forskning kring miljö och fysisk samhällsplanering.

Vid denna inventering framkom att en stor mängd olika forskningsprojekt pågår. Ett stort antal olika organ — enskilda och offentliga — sysselsätter sig med olika sidor av miljöproblematiken. Dessa olika projekt pågår vid sidan av varandra och utan någon egentlig samordning. Svårigheten att lätt få kontinuerlig information om pågående forskningsarbeten är påtaglig.

I samband med den omnämnda undersökningen anordnades en konferens mellan ett antal forskare som är verksamma inom detta område. Det framkom där som ett starkt och utomordentligt angeläget önskemål att det skapas någon form av *samordningsorgan för miljöforskning*.

Såsom exempel på detta nämndes att många naturvetenskapliga forskningsresultat av omedelbar betydelse för samhällsplanerarna aldrig når fram till dessa. Särskilt biologerna kan ofta anvisa vägar för att förebygga skador av tekniska åtgärder på människan och hennes miljö. Om samhällsplanerarna på ett tidigt stadium fick kunskap om dessa forskningsresultat skulle kostsamma och ofta ineffektiva efterhandskorrigeringar kunna undvikas.

Den nuvarande bristen på koordinering mellan olika forsknings- och planeringsinstitutioner leder till ett stort slöseri med arbetskraft och medel.

Det är också uppenbart att miljöforskningen, som spänner över ett så brett fält och som sysslar med så många olika frågor, bör göras till föremål för tvärvetenskaplig forskning. Just detta att ett antal olika vetenskapliga discipliner är och bör vara involverade ställer stora krav på samordningen för att forskningen skall bli effektiv och dubbelarbete undvikas.

Vi finner starka skäl tala för att ett särskilt organ — en *miljöforskningsnämnd* — inrättas. Detta institut skulle verka för en samordning av forskningen beträffande olika frågor med betydelse för miljöutformningen. En annan viktig uppgift för institutet är att verka för en effektiv spridning av forskningsresultaten.

Samhällsplanering

För närvarande är samhällsplaneringen i stor utsträckning en rent kommunal angelägenhet. Kommunerna har s. k. planmonopol som utövas inom

den enskilda kommunen eller interkommunalt i form av regionplaneförbund.

Uppenbart är dock att staten har — eller borde ha — ett ansvar för samhällsplanering i stort. Främst bör statens egen planering inom olika sektorer av samhällslivet samordnas och inpassas i den kommunala planeringen. Vidare bör statliga organ centralt och regionalt tillhandahålla utgångsmaterial för samhällsplaneringen. I detta avseende har under senare år en fördömlig utveckling skett i fråga om statistiska centralbyråns statistiktjänst.

De planeringsfrågor av rikskaraktär, som på senare år framför allt påkallat insatser från statens sida är lokalisering av stora industrianläggningar och värmekraftverk vid våra kuster och inlandsvatten. För att få en utgångspunkt för sådan lokalisering bör en riksomfattande inventering äga rum av de områden som med hänsyn till sådana anläggningars behov av färskvatten, hamnmöjligheter och andra kommunikationer samt med hänsyn till buller, vatten- och luftföroreningar kan komma i fråga. Härvid bör även avskiljas de områden, som visserligen ur anläggningssynpunkt fyller uppställda villkor men som ur naturvårdssynpunkt eller med hänsyn till behovet av områden för fritidsbebyggelse och rörligt friluftsliv behöver bevaras.

Här antydda åtgärder från statens sida som kan sägas ha karaktären av en begränsad riksplanering bör utan svårigheter kunna inpassas i den planering för vilken kommunerna är huvudmän.

Utöver sådana mer konkreta planläggningsuppgifter bör statliga organ kunna, i större utsträckning än vad som nu är fallet, svara för forskning och utvecklingsarbete av samhällsplaneringens metodik och kvalitetskrav. På dessa områden sker en stark utveckling både inom landet och utomlands. Med den tilltagande tätbygdstillväxten blir det mer och mer betydelsefullt att samhällsplaneringen tar till vara alla möjligheter att följa med sin tid. Den miljö som utformas av samhällsplanerarna blir utslagsgivande för lång tid framåt och då är det angeläget att kontinuerligt tillhandahålla dem kunskaper och framåtsyftande normer som utformas efter forskningens och erfarenhetens senaste rön. Detta gäller inte minst trafiksäkerhetsfrågorna, som bör uppmärksammas vid samhällsplaneringen.

Miljövårdens organisation

En del åtgärder kunde vidtagas på det organisatoriska området för att förbättra miljövården. Läget för närvarande kännetecknas av att olika miljövårdsfrågor är utspridda på olika organ, centralt, regionalt och lokalt. Allmänt kan sägas att en ökad samordning av verksamheten vore önskvärd. Önskvärt vore också en särskild intensifiering och effektivisering av natur- och miljövårdsverksamheten på regional och lokal nivå.

På det *regionala* planet är en intensifiering av den miljövårdande verksamheten av stor betydelse. Genom uppföljning av ett av statskontoret

framlagt organisationsförslag skulle man här kunna tänka sig att inom varje länsstyrelse inrättas en *miljövårdsavdelning*, ev. infogad i planeringsavdelningen, exempelvis sammansatt av länsingenjören, naturvårdsintendenten m. fl. Jämsides med denna miljövårdsavdelning kunde finnas ett *miljövårdsråd*, som efter samråd med berörda länsexperter kunde bereda särskilt viktiga miljövårdsfrågor. Detta miljövårdsråd kan lämpligen åstadkommas på så sätt att de befintliga naturvårdsråden ombildas och ges en fastare organisation.

På det *kommunala* planet borde obligatoriskt i varje kommun finnas organ med syfte att handlägga miljö- och naturvårdsfrågor.

Blott ett mindre antal av landets kommuner har särskilda naturvårdsnämnder. Detta är ägnat att förvåna mot bakgrund av att gällande naturvårdslag fastslår att naturvården är en både statlig och kommunal angelägenhet. De initiativ som tagits motionsvis i riksdagen om att kommunerna skulle obligatoriskt inrätta nämnder för friluftsliv och fritidsfostran, som också kunde ges uppgifter inom naturvården, har avslagits med hänvisning till att kommunerna borde fritt få utforma sin egen organisation på detta område. Flertalet kommuner har också utsett naturvårdsorgan, ibland som särskild nämnd, men oftast ett organ som också har andra uppgifter, t. ex. byggnadsnämnd, parknämnd, fritids- och ungdomsstyrelse eller kommunens styrelse, alltså drätselkammare eller kommunalnämnd.

Med hänsyn till naturvårdsfrågornas allt mer växande betydelse borde man enligt vår mening nu ånyo överväga att ålägga kommunerna att utse organ för handhavande av de kommunala naturvårdsuppgifterna. Det kunde vara lämpligt att göra detta i form av inrättande av ett särskilt organ men man synes inte böra gå så långt att man gör detta obligatoriskt. I en del kommuner torde det vara ändamålsenligt att låta någon redan existerande nämnd — såsom redan nu är fallet på många håll — handha naturvårdsuppgifterna. En samordning mellan naturvårdsfrågorna och kulturvårdsfrågorna kan också vara befogad i vissa kommuner.

Naturvårdsnämndens uppgifter bör framför allt vara att vårda och förvalta naturreservat av olika slag samt att i övrigt ta initiativ till naturvårdsåtgärder. Organet bör bevaka naturvårdsintresset i samband med kommunala markförvärv och vid planering. Detta innebär bl. a. att bevaka planärenden, föreslå markinköp och medverka till att vissa områden blir skyddade och andra lättillgängliga. En viktig uppgift för det kommunala naturvårdsorganet är att åstadkomma en inventering av kommunens område ur naturvårdssynpunkt.

Naturvårdsorganet förutsättes samarbeta intimt med vissa andra kommunala organ, bl. a. byggnadsnämnd och hälsovårdsnämnd.

Landskapsvården

I samband med den pågående strukturförändringen inom jordbruket är det realistiskt att räkna med att avsevärda åkerarealer icke längre kommer

att utnyttjas för jordbruksdrift. I stället överförs sådan mark i ökad omfattning till skogsproduktion.

Detta måste ur landskapsvårdande synpunkt betraktas som ett beklagligt ingrepp i odlingslandskapet. Även om en stor del av dessa arealer måste skogsplanteras framstår det för oss som angeläget att man vidtager åtgärder för att bevara delar av denna landskapstyp såvitt möjligt i dess naturliga tillstånd. Även för fritidsändamål är det angeläget att bevara denna naturtyp.

Ett alternativ till skogsodlingen skulle vara att i stället använda vissa arealer för betesdrift i samband med köttdjursuppfödning. Detta framstår som särskilt angeläget mot bakgrund av att en ökad köttproduktion är önskvärd i vårt land.

Genom sådan betesdrift skulle sålunda delar av det gamla odlingslandskapet bevaras åt eftervärlden.

Ett flertal ekonomiska och praktiska spørsmål reser sig emellertid i sammanhanget, varför dessa frågor särskilt bör beaktas i den utredning om miljövården, som vi förordar.

Luft- och vattenföroreningar samt bullerstörningar och biocider

Luft- och vattenföroreningarna samt bullret skapar allt större miljöproblem. Detta gör även användningen av biociderna.

Vatten- och luftföroreningarna åstadkommer bl. a. medicinska och biologiska skadeverkningar, naturförstöring och korrosionsskador. Även biociderna åstadkommer skada, särskilt på djurlivet. Bullerproblemen — såväl inom arbetsmiljön som i kulturmiljön, särskilt i stadsmiljön — förorsakar olika former av medicinska skador, främst av stressnatur, men också i form av fysiska skador, såsom hörselskador.

Samhällets resurser att kartlägga, begränsa och förebygga föroreningarna är klart otillräckliga. Även om föreslagna och förväntade åtgärder baserade på nyligen avslutade eller pågående utredningar genomförs bedömer vi att detta förhållande blir bestående under överskådlig tid.

Mycket omfattande investeringar i t. ex. avloppsanläggningar, massa- och stålindustri baseras på enligt lagens bedömningar otillåtliga nedsmutsningar. Härigenom uppkommande föroreningar måste givetvis begränsas på lång sikt och därvid, liksom motsvarande problem vid nyinvesteringar, bemästras med utgångspunkt från en lämpligt utformad koncessionslagstiftning. Immissionssakkunniga har nyligen lagt fram förslag till en sådan (SOU 1966: 65). Där behandlas dock bara immissioner förorsakade av fast egendom. Förslaget avser framtida anläggningar. Det är dock angeläget att åtgärder successivt vidtages för att komma till rätta med föroreningar emanerande från redan existerande anläggningar. Ett särskilt statligt stöd till företagen för den kostnad som härigenom kan åsamkas dem, finner vi befogat, särskilt med hänsyn till att dessa företag har att verka i internationell kon-

kurrens. I detta sammanhang bör uppmärksammas möjligheterna att underlätta för företagen att vidtaga skyddsanordningar mot immission genom en gynnsam utformning av avskrivningsreglerna.

Ett genomförande av immissionssakkunnigas förslag kommer att ge möjlighet till effektivare bekämpning av luft- och vattenföroreningarna samt bullerstörningarna. Det saknas dock fortfarande tillgång till vissa väsentliga förutsättningar för att komma till rätta med dessa problem. Bl. a. saknas normerande mätmetoder och fastställda gränsvärden för luft- och vattenföroreningar samt för hälsovådligt buller. De särskilda bullerproblem av allvarlig natur, som kommer att uppstå i samband med införandet av överljudsflygplan inom den civila luftfarten, måste också i tid uppmärksammas.

Det är angeläget att bullerforskningen effektiviseras. Detta gäller såväl den tekniska som den biologiska bullerforskningen. Utarbetandet av en enhetlig nomenklatur inom bullerområdet samt normer för specifikation av de vanligaste bullerkällorna skulle också underlätta ställningstagande till bullerfrågorna. Redan nu kan sägas att behov föreligger av ett särskilt organ i det blivande naturvårdsverket, som tar sig an bullerfrågorna. Detta har statskontoret förbigått i sitt organisationsförslag angående naturvårdsverket. Det är ändock vår förhoppning att den aviserade propositionen kommer att uppmärksamma detta spörsmål, och vi avstår i avvaktan på denna från att f. n. väcka något förslag i frågan.

Utbildning av befattningshavare inom naturvården

Viss undervisning i naturvård förekommer vid några av våra lärosäten. Bl. a. förekommer sådan, förutom vid de naturvetenskapliga fakulteterna, även vid lantbrukshögskolan, skogshögskolan och de tekniska högskolorna. Många av dem som har att syssla med naturvårdsfrågor av olika slag har emellertid inte fått tillräcklig utbildning i naturvårdsfrågor. Uppenbart är att det behövs åtminstone två olika slag av naturvårdsutbildning. Dels bör en grundläggande utbildning ingå som ett naturligt led i yrkesutbildningen av inte bara t. ex. agronomer, hortonomer, jägmästare och lantmätare, utan även inom yrkesskolans ram för särskilda befattningshavare inom naturvården. Dels bör utbildning ordnas i form av särskilda kurser, som bör göras tillgängliga för dem som har att syssla med naturvårdsfrågor utan att i sin yrkesutbildning ha fått någon sådan utbildning.

Det är utomordentligt angeläget att utbildning av det sistnämnda slaget kommer till stånd snarast. Detta bör lämpligen ske i form av fortbildningskurser, anknutna till någon eller några universitetsinstitutioner. Förutom ren naturvårdsundervisning bör kurserna även omfatta administrativa och organisatoriska frågor av betydelse. Den närmare utformningen av dessa kurser bör tas upp i samband med den av oss förordade utredningen om en förbättrad miljövard.

Med hänvisning till det anförda hemställas,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående olika åtgärder syftande till en förbättring av miljövärden, varvid särskilt bör övervägas

a) att samordna och effektivisera miljöforskningen t. ex. genom inrättande av en särskild miljöforskningsnämnd,

b) utarbetande av normerande mätmetoder och fastställande av gränsvärden för vatten- och luftföroreningar samt bullerstörningar,

c) anordnade av särskild utbildning för befattningshavare inom naturvärden,

d) behovet av obligatoriska naturvårdsorgan inom kommunerna,

e) de ekonomiska och praktiska betingelserna för att bevara vissa områden av det vikande odlingslandskapet.

Stockholm den 24 januari 1967

Gunnar Hedlund (cp)

Bertil Ohlin (fp)
